

اخلاق پزشکی

بررسی ارتباط دعاوی صنفی پزشکی بر دعاوی جبران خسارت بیمار

دکتر رسول احمدی فر*، مهدی صبوریان**

چکیده:

مسئولیت جبران خسارت پزشک جراح در برابر بیماری که مورد عمل جراحی قرار گرفته، یکی از مباحث مهم و بحث برانگیز دنیای حقوق و پزشکی می‌باشد که در همه جای دنیا مورد توجه ویژه می‌باشد. شاغلین حرفه پزشکی به دنبال اشتغال به این حرفه خطیر، مسئولیت‌های مختلف و مهمی را دارا می‌باشند. یکی از مسئولیت‌های پزشکان که در نتیجه خطای پزشکی اتفاق می‌افتد، مسئولیت جبران خسارت وارده به بیمار در نتیجه جراحی است. البته با وجود بیمه‌های مسئولیت از این جهت نگرانی وجود ندارد، لکن اصل مسئولیت قابل ملاحظه می‌باشد. یکی از مسائل مغفول در حوزه حقوق پزشکی، رابطه محکومیت انتظامی پزشک با مسئولیت مدنی او می‌باشد. بر این اساس، هدف از این پژوهش، بررسی مسئولیت‌های انتظامی (صنفی) و حقوقی و ارتباط آنها با یکدیگر است. همچنین به شرایط مسئولیت پزشک جراح، مواد مرتبط قانونی، طرق اثبات مسئولیت پزشک جراح و مقایسه مسئولیت مدنی و انتظامی با یکدیگر خواهیم پرداخت.

واژه‌های کلیدی: پزشک جراح، انواع مسئولیت‌های پزشک، شرایط مسئولیت پزشک جراح

زمینه و هدف

کیفری، اخلاقی و انتظامی وجود دارد نیاز به یک مطالعه جامع و گسترده داشته و در اولین گام به شناخت هر یک از این مسئولیت‌ها می‌پردازیم، سپس شرایط مسئولیت و مواد قانونی مرتبط با هر یک از این مسئولیت‌ها بررسی خواهد شد.

برای تحقق مسئولیت پزشک سه رکن اساسی ضروری است. در صورت فقدان یکی از این سه عنصر مسئولیت

مسئولیت پزشکی یکی از مسائل مطروحه در حقوق پزشکی و در رابطه بیمار و پزشک است. پزشک همانگونه که در برابر خدمات خود نفعی می‌برد، تکالیفی نیز دارد. برخی از پزشکان همچون جراحان دارای مسئولیت‌های مهمتری می‌باشند. در این پژوهش گستره مسئولیت‌های پزشک جراح و شرایط آنها در فرایند درمان بررسی خواهد می‌شود. بررسی و شناخت تعاملی که میان نظام‌های مسئولیت مدنی،

* نویسنده پاسخگو: دکتر رسول احمدی فر

تلفن: 33334981-081 داخلی 406

E-mail: Rahmadifar@malayeru.ac.ir

* استادیار گروه حقوق، دانشگاه ملایر

** کارشناسی ارشد حقوق جزا

تاریخ وصول: 1398/01/08

تاریخ پذیرش: 1398/03/29

جراحی‌ها انواع مختلفی دارند که هر کدام را جراح متخصص آن انجام می‌دهد. مثلاً جراحی عمومی، تخصص جراحی است که بر اندام‌های شکمی مانند روده‌ها تمرکز دارد. جراحان عمومی عمدتاً با تنه سروکار دارند. از آنجا که متخصصین جراحی عمومی در بسیاری از مراکز دنیا اولین سطح ارائه خدمات به بیماران تصادفی و اورژانس‌های تهدید کننده حیاط می‌باشند، دامنه فعالیت‌هایشان بسیار وسیع است و در مواقع لزوم قادر به انجام جراحی‌های اورژانسی رشته‌های دیگر مانند جراحی ارتوپدی، جراحی‌های زنان، جراحی‌های اورولوژی و موارد دیگر نیز می‌باشند.² وظایف جراح عبارتند از تشخیص، تصمیم‌گیری در مورد مناسب‌ترین روش جراحی، انجام جراحی بیمار و نظارت بر بیماران پس از عمل جراحی.

اولین شواهد جراحی مغز مربوط به مجموعه‌های حدود ده هزار سال پیش در فرانسه بوده است. اولین مدرک مکتوب در مورد پزشکی در مورد انسان هیروگلیف است که مربوط به اقدامات جراحی مغز و اعصاب ای‌مپوتپ، پزشک مصری حدود 2500 سال قبل از میلاد می‌باشد. در گذشته جراحی همواره با تیغ جراحی و برش موضعی عمل انجام می‌شد. اما امروزه روش‌های جراحی پیشرفته‌تری مانند جراحی اندوسکوپیک سیزر و غیره نیز به کار می‌رود.

1-2- بیمار تحت عمل جراحی

بیمار در لغت به معنی ناتوان، ناخوش، رنجور و دردمند می‌باشد (لغت نامه دهخدا، مقابل کلمه بیمار). این لفظ مرکب از بی (کلمه منفی) به اضافه مار، به معنی صحت و شفا می‌باشد. بیمار همچنین به معنای کسی است که مار ندارد. در یونان قدیم مار منتسب به رب النوع آنتا دانسته و به عنوان نشان عقل و نماینده استقلبوس بوده که با آن درمان‌های معجزه آسای خود را انجام می‌دادند که بعدها علامت درمان شد.³

در اصطلاح بیماری به ناهنجاری در بدن یا روان می‌گویند که به علت ناراحتی، اختلال عملکرد یا تنش در بیمار ایجاد می‌گردد. هر بیماری با شماری علائم و نشان‌های ویژه شناخته و آشکار می‌شود. این شناخت و درمان بیماری بر عهده پزشک است که در صورت تشخیص و صلاحدید، بیمار جهت بهبود بیماری تحت عمل جراحی قرار می‌گیرد. در این صورت هر گونه عمل در جهت تشخیص یا درمان بیماری یا آسیب و یا ناهنجاری که مستلزم شکافتن پوست

منتفی می‌شود. با فراهم شدن شرایط مسئولیت جبران خسارت برای شخص انجام دهنده فعل زیانبار تعهداتی ایجاد می‌شود و در مقابل برای زیان دیده نیز حقوقی محقق می‌شود که مورد بررسی قرار خواهد گرفت. به استناد حق جبران خسارت، زیان دیده می‌تواند با رجوع به انجام دهنده فعل زیانبار خواهان جبران خسارت وارده باشد.

با توجه به اینکه معمولاً مسئولیت پزشک در نتیجه نقض مقررات پزشکی است، قانونگذار در این خصوص برای پزشکان مسئولیت انتظامی و صنفی نیز در نظر گرفته است. مسئولیت انتظامی پزشک جدای از مسئولیت حقوقی او بوده و آیین رسیدگی متفاوتی دارد. در این پژوهش بررسی خواهد شد آیا اثبات محکومیت انتظامی پزشک جراح در خصوص مسئولیت حقوقی او لازم می‌باشد یا خیر؟

1- مفاهیم

1-1- پزشک جراح

پزشکی یک دانش کاربردی و مهم است که هدف آن حفظ و ارتقاء تندرستی، درمان بیماری‌ها و بازتوانی آسیب دیدگان است. این هدف با شناخت بیماری‌ها، تشخیص، درمان و جلوگیری از بروز آنها به انجام می‌رسد. تلاش برای درمان بیماریها و آسیب از دوران پیش از باستان وجود داشته است. آغاز تاریخچه پزشکی در ایران در واقع از دوره‌های می‌باشد که پاتهاها در زادگاه نخستین خود در نزدیکی خوارزم زندگی می‌کردند و اولین پزشک آریایی تریتا می‌باشد. نوشته‌های کتاب‌های مختلف زبان پهلوی، نشان می‌دهند که تریتا در جراحی نیز دست داشته و گفته شده ایرانیان اصول آن چیزی را که طب یونانی نامیده شده به یونانیان تعلیم داده‌اند.¹

در یونان باستان پزشکانی چون بقراط پزشکی را به عنوان دانش و فنی مجزا مطرح کردند و بنیانگذاران راهی بودند که بعدها توسط پزشکانی همچون ابن‌سینا و رازی طی شد و در رنسانس با بهره‌گیری از روش علمی، پزشکی پیشرفت‌های قابل توجهی کرد و به شاخه‌های تخصصی زیادی تقسیم شد که در ایران اکثر تخصص‌های پزشکی جهانی وجود دارد و تدریس می‌شود. یکی از این تقسیم بندی‌ها تخصص‌های جراحی می‌باشد. جراحی یکی از شیوه‌های درمانی در پزشکی است و به پزشکی که تبخّر جراحی دارد، پزشک جراح می‌گویند.

مستند به او و در نتیجه نقض قانون به دیگری وارده شده است. منشاء این تعهد قانون بوده و علت مسئولیت اشخاص نقض مقررات قانونی است. در نتیجه منظور از مسئولیت مدنی (قهری) پزشک: التزام و تعهد پزشک به جبران خسارات وارده به بیمار در نتیجه ارتکاب فعل زیانبار یا ترک فعلی که برای سلامت بیمار لازم می‌باشد. پزشک به حکم قانون موظف به انجام این افعال یا ترک آنها بوده و به اراده او این تعهد ایجاد نشده¹. زیرا در حقوق مدنی شرط تحقق مسئولیت، ایراد خسارت و اثبات رابطه سببیت است و علی القاعده به قصد و نیت فاعل ضرر توجهی نمی‌شود.⁴ در نتیجه مسئولیت پزشک ممکن است ناشی از ترک یا انجام یک فعل باشد، که در ادامه آنها را به تفکیک بررسی می‌کنیم.

2-2- مسئولیت مدنی ناشی از فعل

مسئولیت مدنی ناشی از فعل التزام و تعهد قانونی شخص به جبران ضرر و زیانی است که در نتیجه عمل مستند به او به دیگری وارد شده باشد. منشاء التزام و تعهد به مناسبت انجام فعل زیانبار نسبت به دیگری است که قانون انجام دهنده فعل زیانبار را ملزم به جبران خسارات وارده می‌کند. در نتیجه زیان رساننده متعهد به جبران خسارت وارده می‌باشد.

2-3- مسئولیت ناشی از ترک فعل

همانطور که مسئولیت مدنی شامل رفتاری است که از مرتکب سر می‌زند باید دانست برخی از مسئولیت‌ها با عدم انجام کاری که قانون بر عهده یک فرد مکلف گذاشته است ایجاد می‌شوند.⁵ به عنوان نمونه می‌توان از قانون خودداری از کمک به مصدومین و رفع مخاطرات جانی مصوب 1354 نام برد که مطابق بند اول آن «هرکس شخص یا اشخاصی را در معرض خطر جانی مشاهده کند و بتواند با اقدام فوری خود یا کمک طلبیدن از دیگران یا اعلام فوری به مراجع یا مقامات صلاحیت‌دار از وقوع خطر یا تشدید نتیجه آن جلوگیری کند بدون این‌که با این اقدام خطری متوجه خود او یا دیگران شود و با وجود استمداد یا دلالت اوضاع و احوال بر ضرورت کمک از اقدام به این امر خودداری نماید، به حبس جنحه‌ای تا یک سال و یا جزای نقدی تا پنجاه هزار ریال محکوم خواهد شد. در این مورد اگر مرتکب از کسانی باشد که به اقتضای حرفه خود می‌توانسته کمک مؤثری بنماید به حبس

یا مخاط باشد انجام می‌شود. عمل جراحی روی بیمار به منظور مداوا کردن وی یا پیشگیری از بیماری به وسیله پزشک حادث، در فرض لازم بودن چنین کاری جایز بلکه در صورت توقف زندگی و سلامت بیمار بر آن واجب است. ماده 497 قانون مجازات اسلامی 1392 در این خصوص مقرر داشته: «در موارد ضروری که تحصیل برائت ممکن نباشد و پزشک برای نجات مریض طبق مقررات اقدام به معالجه نماید کسی ضامن تلف یا صدمات وارده نیست.»

2- انواع مسئولیت پزشک جراح

مسئولیت، کلمه‌ای عربی و معادل فارسی آن پاسخگویی است و عبارت از پاسخگویی شخص در قبال اعمالی است که عرفاً به او استناد داده می‌شود که ضمانت اجرای قانونی آن بر حسب نوع آن متفاوت است.¹ منابع مسئولیت یا تعهد در حقوق ایران عبارت از قانون و قرارداد می‌باشد. به این ترتیب که در مواردی قانونگذار وظایفی برای افراد ایجاد نموده یا آنها را از انجام برخی افعال منع نموده، که ارتکاب یا ترک آنها برای اشخاص ایجاد مسئولیت می‌نماید. بر اساس اینکه قانون دارای ضمانت اجرای کیفری (مجازات) باشد یا نباشد نوع مسئولیت نیز به مسئولیت کیفری و مدنی تقسیم می‌شود. در مواردی نیز که مسئولیت در نتیجه تخلف از مفاد قرارداد ایجاد می‌شود، مسئولیت قراردادی است.

در پاره‌ای موارد قانونگذار تکالیفی برای پزشکان دایر بر ارتکاب یا منع ارتکاب اعمالی را پیش‌بینی نموده که نتیجه تخلف پزشک از مقررات قانونی ممکن است برای پزشک مسئولیت مدنی یا کیفری یا هر دو را داشته باشد. در مواردی نیز ممکن است مسئولیت پزشک در نتیجه تخلف از مفاد قراردادی باشد که با بیمار داشته، که در این صورت مسئولیت پزشک قراردادی است. در کنار مسئولیت‌های فوق ممکن است انجام یا خودداری از انجام برخی از این اعمال برای پزشک مسئولیت انتظامی نیز داشته باشد. همچنین ممکن است عرفاً و از جهت اخلاقی برای پزشک مسئولیت قابل شد. در نتیجه می‌توان برای پزشک مسئولیت‌های مدنی (قهری)، قراردادی، کیفری، اخلاقی و انتظامی را شناسایی نمود.

2-1- مسئولیت مدنی (قهری)

مسئولیت مدنی (قهری) عبارت از التزام و تعهد قانونی شخص به جبران ضرر و زیانی که در نتیجه فعل یا ترک فعل

تقبل آثار و عواقب رفتار مجرمانه است. یعنی تحمل مجازاتی که سزای رفتار سرزنش آمیز بزهکار به شمار می‌آید. لیکن به صرف ارتکاب جرم نمی‌توان بار مسئولیت را یکباره بر دوش مقصر گذاشت، بلکه پیش از آن باید او را سزاوار این بار سنگین دانست.⁶

از دیدگاه قانونی برخورداری صفاتی مانند عقل، بلوغ و اختیار شرط مسئولیت کیفری قلمداد می‌شود. صفاتی که اگر فاعل حین ارتکاب جرم فاقد آن باشد مجازات او منتفی است. قانونگذار ضمن تصریح این صفات در ماده 140 قانون مجازات اسلامی موانع مسئولیت کیفری را به زبان دیگری بیان نموده است: «مسئولیت کیفری در حدود، قصاص و تعزیرات تنها زمانی محقق است که فرد حین ارتکاب جرم، عاقل، بالغ و مختار باشد به جز در مورد اکراه بر قتل که حکم آن در کتاب سوم «قصاص» آمده است».

برخی مواقع در روابط اشخاص ضمانت اجرای مدنی کافی به نظر نمی‌رسد، از این رو قانونگذار برای حفظ ارزش‌هایی که در این گونه روابط جاری است، ناچار به ضمانت اجرای کیفری متوسل می‌شود تا اشخاص را به فعل و یا به ترک فعل وادار کند.⁷ هدف از این مسئولیت برقراری نظم و حفظ آن در جامعه است که تحقق آن منوط به وجود نصّ خاص قانونی است که از آن به اصل قانونی بودن جرم و مجازات تعبیر می‌شود (ماده 295 قانون مجازات اسلامی سال 92). در واقع مسئولیت کیفری پلی است میان جرم و مجرم؛ یعنی عملی که جرم تلقی می‌شود باید به نحوی به یک شخص منتسب شود که این شخص همان مجرم است. در مورد مسئولیت کیفری، بیشتر ضرر و زیان متوجه جامعه است در صورتی که در مسئولیت مدنی، ضرر و زیان متوجه یک شخص خاص می‌باشد. هدف از مسئولیت کیفری مجازات مجرم است که به منظور دفاع از جامعه، پاسداری از نظم، جبران خسارت عمومی و اصلاح و تنبیه سایر افراد به مورد اجرا گذاشته می‌شود، ولی هدفی از مسئولیت مدنی جبران خسارت زیان دیده است.

پزشک بعنوان یکی از اعضاء جامعه هم از جهت عمومی و هم از جهت تخصصی موضوع این مسئولیت می‌باشد. قانونگذار در پاره‌ای موارد به صورت عام ارتکاب پاره‌ای از اعمال را جرم دانسته و در صورتی که پزشک بعنوان یکی از افراد جامعه مرتکب آنها شود مشمول حکم قانونگذار قرار خواهد گرفت. بعنوان مثال بر اساس ماده 295 قانون مجازات اسلامی هر گاه بیماری که در بیمارستان بستری است و

جنگه‌ای از سه ماه تا دو سال یا جزای نقدی از ده هزار ریال تا یکصد هزار ریال محکوم خواهد شد. مسئولان مراکز درمانی اعم از دولتی یا خصوصی که از پذیرفتن شخص آسیب‌دیده و اقدام به درمان او یا کمک‌های اولیه امتناع نمایند به حداکثر مجازات ذکر شده محکوم می‌شوند».

همچنین طبق ماده 295 قانون مجازات اسلامی «هرگاه کسی فعلی که انجام آن را برعهده گرفته یا وظیفه خاصی را که قانون بر عهده او گذاشته است، ترک کند و به سبب آن، جنایتی واقع شود، چنانچه توانایی انجام آن فعل را داشته باشد جنایت حاصل به او مستند می‌شود و حسب مورد عمدی، شبه عمدی، یا خطای محض است، مانند این که مادر یا دایه‌ای که شیر دادن را برعهده گرفته است، کودک را شیر ندهد یا پزشک یا پرستار وظیفه قانونی خود را ترک کند». البته باید خاطر نشان کرد برای تحمیل این مسئولیت به تارک فعل وجود شرایطی ضروری است که عبارتند از: وجود وظیفه قانونی، وجود رابطه سببیت، توانایی برای انجام اقدام مورد نیاز، وجود عنصر روانی لازم.

2-4- مسئولیت مدنی قراردادی

مسئولیت قراردادی التزام و تعهد قانونی متعهد متخلف به جبران خسارتی که در نتیجه تخلف او از انجام تعهد به متعهد له وارد شده می‌باشد.¹ برخلاف مسئولیت مدنی خارج از قرارداد که در آن قراردادی در کار نیست یکی از شرایط ایجاد مسئولیت قراردادی وجود قرارداد است. برای اثبات مسئولیت قراردادی وجود و اثبات قرارداد امری ضروری است و احراز رابطه قراردادی میان خواهان و خوانده یکی از ارکان مسئولیت قراردادی است. رابطه علیت بین خسارت و عدم اجرای قرارداد شرط دیگر احراز مسئولیت قراردادی است. در خصوص اثبات ضرر با توجه به ماده 520 قانون آیین دادرسی مدنی باید گفت، دادگاه در صورتی حکم به جبران خسارت خواهد داد که ضرر ثابت شود.

3- مسئولیت کیفری

مسئولیت در لغت به معنی موظف بودن به انجام دادن امری است (محمد معین، فرهنگ فارسی) و مسئول کسی است که تعهدی در قبال دیگری بر عهده دارد که از ادای آن سرباز بزند. بنابراین مسئولیت همواره با التزام همراه است. این التزام در قلمرو حقوق مدنی و حقوق کیفری محتوای واحدی ندارد. در قلمرو حقوق کیفری محتوای این التزام

اخلاق پزشکی، اصول و قواعد اخلاقی است که پزشک باید آنرا رعایت کند و به آن احترام بگذارد. مهمترین آداب پزشکی راستگویی، درستکاری و برخورد ملاطفت آمیز با بیمار است.⁸

5- مسئولیت انتظامی

مسئولیت انتظامی عبارت از نقض مقررات صنفی یا گروهی که اشخاص به تبع عضویت در گروه آنرا پذیرفته‌اند.⁹ جوامع کوچک مانند کانون‌های وکلاء، پزشکان و ... مانند جامعه بزرگ متکی به اصول و مقرراتی هستند که حافظ نظم و نهایتاً بقای گروه یا اتحادیه صنفی و حرفه‌ای می‌باشد. به منظور رعایت انتظامات این جوامع، قانونگذار نقض آنها را تخلف دانسته و بر اساس نوع نقض این مقررات با متخلفین برخورد می‌کند. نقض مقررات انتظامی ممکن است عمدی و یا غیر عمد باشد. تقصیر انتظامی عبارت از نقض قواعد گروه‌های کوچک اجتماعی یا حرفه‌ای بدون آنکه عمد یا سهوی در ارتکاب آن شرط باشد. افزون بر آن امکان دارد تقصیر انتظامی از فعلی که بدون تردید مغایر منافع مشترک گروهی باشد ناشی شود. مجازات‌های نقض مقررات گروهی و صنفی تصمیماتی می‌باشند که مراجع رسیدگی به تخلفات گروه‌های مذکور مانند دادگاه انتظامی قضات، شورای نظام پزشکی اتخاذ می‌کنند. این مجازات‌ها مختلف بوده و از اخطار ساده و توبیخ تا تعلیق موقت و منع دائم از فعالیت سرانجام اخراج گسترده می‌باشد.

در دعوی مسئولیت انتظامی پزشک، علاوه بر اثبات فعل یا ترک فعل پزشک و سببیت آن در ایراد خسارت معنوی به جامعه پزشکی باید تقصیر انتظامی پزشک ثابت شود. طبق ماده 28 قانون سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران سازمان نظام پزشکی به منظور رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه‌ای شاغلین حرفه پزشکی و وابسته در مرکز، هیأت‌های عالی انتظامی پزشکی و در مراکز استان‌ها دارای هیأت‌های بدوی و تجدید نظر و شهرستان‌ها دارای هیأت‌های بدوی انتظامی پزشکی خواهد بود. هنگامی پزشک با مسئولیت انتظامی مواجه می‌شود که فعل او در مقام نقض قوانین و مقررات اصول اخلاقی و حرفه‌ای یا موازین علمی و فنی بوده و موجب هتک حیثیت جامعه پزشکی شود که مجازات‌های آن در تبصره یک ماده 28 قانون مذکور آمده است. اثبات ارکان مسئولیت انتظامی بر عهد دادستان انتظامی می‌باشد که در مواد 29، 30 و 31 قانون مذکور آمده

دوران نفاذت را می‌گذرانند نیاز به تنفس مصنوعی پیدا کند و پزشک یا پرستار وظیفه خود را برای ارائه تنفس مصنوعی به وی انجام ندهد یا از روشن کردن مجدد دستگاهی که به بدن بیمار وصل شده و برای ادامه حیات وی ضروری است پس از خاموش شدن آن خودداری نماید، حسب مورد و بر اساس عنصر روانی خود قاتل عمدی یا غیر عمدی خواهد بود چون مرگ ناشی از ترک فعل پزشک یا پرستار بوده است.⁶ در مواردی در قانون مسئولیت صرفاً برای پزشک بعنوان متصدی شغل پزشکی تعیین شده است. در این نوع از مسئولیت افراد دیگر نمی‌توانند مشمول این حکم قانون قرار بگیرند و صرفاً پزشکان در صورت وجود سایر شرایط مشمول این مسئولیت می‌شوند.

4- مسئولیت اخلاقی

اخلاق عبارت است از خلق و خو، هنجارهای مورد قبول جامعه که نشان دهنده درستی یا نادرستی رفتار اشخاص است.⁷ اخلاق جمع خلق و به معنای سرشت، خوی، طبیعت و امثال آن که به معنای صورت درونی، باطنی و ناپیدای آدمی به کار می‌رود. در مقابل خلق است که به صورت ظاهری انسان گفته می‌شود که با چشم دیده می‌شود. مسئولیت اخلاقی کادرهای پزشکی با مسئولیت قانونی آنان متفاوت است. در حیطه پزشکی اعمال زیادی است که ممکن است غیر قانونی قلمداد نشود اما جزء افعال غیر اخلاقی محسوب شود. مسئولیت‌های اخلاقی در وجدان فرد خود را نمایان می‌کند و شاید به جرأت بتوان گفت که حوزه مسئولیت اخلاقی پزشکان و سایر کادرهای پزشکی از حوزه مسئولیت شغلی و حقوقی آنان چه در قبال بیمار و چه در قبال جامعه وسیع‌تر و عمیق‌تر است. در مسئولیت اخلاقی شخص در مقابل خداوند متعال و یا وجدان آگاه خود مسئول می‌باشد و صرف عمل ناشایست و بد مسئولیت اخلاقی می‌آورد اعم از اینکه در نتیجه عمل مذکور زیانی به دیگری وارد شود یا زیانی وارد نشود و هدف آن اصلاح درون و نهاد شخص مسئول است.¹

در بسیاری از مشاغل به منظور الزام متصدیان آن مشاغل به منظور الزام آنها به رعایت موازین شغلی و به واسطه خلع قانونی، در کنار مسئولیت حقوقی، مسئولیت اخلاقی نیز شناسایی شده است. یکی از این مشاغل، پزشکی است. به این ترتیب پزشکان جدای از مسئولیت حقوقی، در رعایت موازین پزشکی، مسئولیت اخلاقی نیز دارند.

به دلیل بیهوشی و مانند آن ممکن نگردد، برائت از ولی مریض تحصیل می‌شود.

تبصره 1- در صورت عدم قصور یا تقصیر پزشک در علم و عمل برای وی ضمان وجود ندارد هرچند برائت اخذ نکرده باشد.

تبصره 2- ولی بیمار اعم از ولی خاص است مانند پدر و ولی عام که مقام رهبری است. در موارد فقدان یا عدم دسترسی به ولی خاص، رئیس قوه قضائیه با استیذان از مقام رهبری و تفویض اختیار به دادستانهای مربوطه به اعطای برائت به طیب اقدام مینماید. «پزشک در معالجاتی که دستور انجام آن را به مریض یا پرستار و مانند آن صادر می‌نماید، در صورت تلف یا صدمه بدنی ضامن است مگر آنکه مطابق ماده (495) این قانون عمل نماید.

تبصره 1- در موارد مزبور، هرگاه مریض یا پرستار بداند که دستور اشتباه است و موجب صدمه و تلف می‌شود و با وجود این به دستور عمل کند، پزشک ضامن نیست بلکه صدمه و خسارت مستند به خود مریض یا پرستار است.

تبصره 2- در قطع عضو یا جراحات ایجاد شده در معالجات پزشکی طبق ماده (495) این قانون عمل می‌شود. در ماده 624 قانون تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده مصوب سال 1375 نیز آمده است که «اگر طبیب یا ماما یا داروفروش و اشخاصی که به عنوان طبابت یا مامایی یا جراحی یا داروفروشی اقدام می‌کنند وسایل سقط جنین فراهم سازند و یا مباشرت به اسقاط جنین نمایند به حبس از دو تا پنج سال محکوم خواهند شد و حکم به پرداخت دیه مطابق مقررات مربوط صورت خواهد پذیرفت».

6-2- ضرر

موضوع مسئولیت پزشک جراح، جبران ضرری است که به بیمار وارد شده، ضرر یکی از ارکان این مسئولیت می‌باشد و تا زمانی که ضرری محقق نشود، موضوعی برای جبران وجود ندارد و مسئولیت جبران خسارت منتفی به انتفاء موضوع است. «ضرر عبارت از هر کاستی و نقصانی است که بر مال و حقوق مالی یا جسم یا حیثیت و شهرت یا عواطف شخصی به طور ناروا و ناخواسته از طرف دیگری وارد شود». همچنین در تعریف ضرر آمده: «ضرر نقصان و کاستی در نفس یا عضو یا مال و حیثیت افراد می‌باشد»¹.

ضرر را می‌توان به حسب متعلق آن به سه نوع تقسیم نمود: ضرر مالی، معنوی، جسمی. ضرر مالی یا مادی، هر

است. سپس توسط هیأت‌های انتظامی رأی صادر می‌شود که در واقع تعیین کننده مجازات انتظامی برای مصداق احراز شده است.

6- شرایط مسئولیت حقوقی پزشک جراح

برای تحقق مسئولیت مدنی سه رکن اساسی، ضروری می‌باشد، که در صورت فقدان یکی از این سه رکن مسئولیت جبران خسارت منتفی می‌شود. این عناصر عبارتند از فعل زیانبار، ضرر و رابطه سببیت بین فعل زیانبار و ضرر وارده.

6-1- فعل زیانبار

فعل زیانبار عبارت از ارتکاب یا ترک فعلی که قانونگذار ارتکاب یا ترک آن را مسئولیت‌آور دانسته می‌باشد. فعل زیانبار ممکن است به صورت فعل مثبت یا ترک فعل واقع شود. فعل مثبت مانند کسی که موجب ورود ضرر به دیگری شود و ترک فعل مانند ماده 295 قانون مجازات اسلامی مصوب 92: «هرگاه کسی فعلی که انجام آن را برعهده گرفته یا وظیفه خاصی را که قانون بر عهده او گذاشته است، ترک کند و به سبب آن، جنایتی واقع شود، چنانچه توانایی انجام آن فعل را داشته باشد جنایت حاصل به او مستند می‌شود و حسب مورد عمدی، شبه عمدی، یا خطای محض است، مانند این که مادر یا دایه‌ای که شیر دادن را برعهده گرفته است، کودک را شیر ندهد یا پزشک یا پرستار وظیفه قانونی خود را ترک کند».

پزشک در کنار مسئولیت ناشی از اعمال ارتكابی از طرف خود، مسئول اعمال افرادی نیز که زیر نظر او فعالیت می‌کنند می‌باشد. ماده 1 قانون مسئولیت مدنی مصوب 1339 مقرر شده است: «هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی بجان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا بهر حق دیگر که بموجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد». قانون مجازات اسلامی مصوب سال 1392 در مواد 495 و 496 مقرر داشته: «هرگاه پزشک در معالجاتی که انجام می‌دهد موجب تلف یا صدمه بدنی گردد، ضامن دیه است مگر آنکه عمل او مطابق مقررات پزشکی و موازین فنی باشد یا این که قبل از معالجه برائت گرفته باشد و مرتکب تقصیری هم نشود و چنانچه اخذ برائت از مریض به دلیل نابالغ یا مجنون بودن او، معتبر نباشد و یا تحصیل برائت از او

مواجهه با خودداری پزشک از درمان، در حالی که به راحتی می‌توانسته به پزشک دیگری مراجعه و از مرگ خود جلوگیری کند، ترجیح دهد که در همان حال باقی بماند و بمیرد مرگ وی را نمی‌توان به پزشک نسبت داد بلکه او در واقع خودکشی کرده است. این نکته به نوعی در ماده 537 قانون مجازات اسلامی مصوب 1392 منعکس شده است: «در کلیه موارد مذکور در این فصل هرگاه جنایت منحصراً مستند به عمد و یا تقصیر مجنی‌علیه باشد ضمان ثابت نیست. در مواردی که اصل جنایت مستند به عمد یا تقصیر مرتکب باشد لکن سرایت آن مستند به عمد یا تقصیر مجنی‌علیه باشد مرتکب نسبت به مورد سرایت ضامن نیست».

در مسئله مسئولیت پزشک جراح، یکی از موضوعات دخیل مسئولیت انتظامی یا تخلف انتظامی پزشک می‌باشد. بر این اساس اثبات تخلف انتظامی در این رابطه مهم و مؤثر می‌باشد. در ادامه هر دو موضوع لزوم و عدم لزوم اثبات محکومیت انتظامی پزشک در مسئولیت وی را بررسی می‌کنیم.

7-2- ارتباط دعاوی صنفی با دعاوی حقوقی

پزشکان در صورت نقض مقررات مربوط به حرفه پزشکی ممکن است هم مسئولیت انتظامی داشته باشند و هم مسئولیت حقوقی. در خصوص ارتباط این دو مسئولیت با هم، به این ترتیب که لازمه مسئولیت حقوقی، مسئولیت انتظامی باشد و یا بالعکس، در منابع حقوقی مربوطه تصریح وجود ندارد. در نتیجه ممکن است برخی شرط لازم برای رسیدگی به مسئولیت حقوقی پزشکان را محکومیت انتظامی آنها بدانند. شرط لازم برای مسئولیت انتظامی پزشک، تقصیر در انجام مسئولیت است (مواد 3 تا 28 آیین‌نامه انتظامی رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه‌ای شاغلین حرفه پزشکی). هدف از مجازات‌های انتظامی صیانت از اصول و مقررات و نهایتاً بقای صنف و حرفه و منافع مشترک صنف و حرفه می‌باشد و هدف از مسئولیت حقوقی جبران خسارت زیان‌دیده و یا به علت نقض مقررات عمومی می‌باشد. بر این اساس برای رسیدگی به مسئولیت حقوقی پزشک محکومیت انتظامی لازم نیست و شاکی می‌تواند بدون مراجعه به مراجع انتظامی مستقیماً به دادگاه‌های عمومی مراجعه نماید. مضافاً بر اینکه هدف از مسئولیت پزشک جراح در نظام مسئولیت مدنی التزام و تعهد قانونی او به جبران ضرر و زیانی که در

کاستی یا نقصانی است که بر مال یا حقوق مالی شخص بر خلاف میل و اراده او توسط دیگری وارد شود. طبق ماده 328 ق.م «هر کسی مال غیر را تلف کند ضامن آن است و باید مثل یا قیمت آن را بدهد». ضرر معنوی عبارت از هر کاستی و نقصانی است که بر حقوق غیر مالی و بُعد غیر مادی یا معنوی شخص وارد شود. طبق ماده 14 ق.آ.د.ک: «شاکمی می‌تواند جبران تمام ضرر و زیان‌های مادی و معنوی و منافع ممکن‌الحصول ناشی از جرم را مطالبه کند» ضرر جسمی عبارت از هر نوع کاستی و نقصانی است که بر تمامیت جسمی شخص وارد شود.¹¹

6-3- رابطه سببیت

شرط مهم برای انتساب نتیجه، خسارت یا صدمه جسمانی، وجود رابطه سببیت است که در ماده 295 قانون مجازات اسلامی مصوب 1392 با ذکر عبارت «و به سبب آن جنایتی واقع شود» و در ماده 492 قانون مذکور با ذکر عبارت «جنایت در صورتی موجب قصاص یا دیه است که نتیجه حاصله مستند به رفتار مرتکب باشد اعم از آنکه به نحو مباشرت یا به تسبیب یا به اجتماع آنها انجام شود» بر این شرط تأکید کرده است ضرر از کسی قابل مطالبه می‌باشد که به او منتسب باشد. بایستی ضرر به عامل فعل زیانبار مستند شود تا او مسئول جبران آن قرار گیرد. به عبارت دیگر ضرر باید مستقیماً ناشی از فعل زیانبار باشد به طوری که در صورت انتفاء فعل زیانبار ضرر نیز عرفاً منتفی محسوب شود.

7-7- طرق اثبات رابطه سببیت در دعاوی مطروحه

علیه پزشک جراح و دفاع از آن

7-1- طرق اثبات رابطه سببیت

برای اینکه ضرر به عامل فعل زیانبار مستند شود و مسئول جبران آن قرار گیرد بایستی رابطه سببیت بین فعل زیانبار و ضرر وارده احراز باشد. زیرا برای محکوم کردن کسی، ارتکاب جرم در همه نظام‌های حقوقی، صرف اثبات وقوع رفتار خاصی از متهم و رخ دادن جرم یا خسارت کفایت نمی‌کند، بلکه علاوه بر آن وجود رابطه سببیت بین این دو باید اثبات شود. هیأت عمومی دیوان عالی کشور، در رأی اصراری شماره 10، مورخ 76/7/8 مقرر داشته «اگر رابطه علیت مستقیم بین ایراد جرح و فوت احراز نشود موجب برائت متهم است». به طور مثال اگر کسی برای معالجه جراحی یا بیماری مهلکش به پزشک مراجعه کند و پس از

خاص. هدف از مسئولیت کیفری مجازات مجرم است که به منظور دفاع از جامعه، پاسداری از نظم، جبران خسارت عمومی و اصلاح و تنبیه سایر افراد به مورد اجرا گذاشته می‌شود و هدف از مسئولیت مدنی جبران خسارت زیان دیده. در مسئولیت مدنی پزشکی جراح و همچنین مسئولیت کیفری هیچ‌گونه بحثی از لزوم اثبات محکومیت انتظامی پزشک جراح به میان نیامده است.

نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی قوانین مرتبط با مسئولیت انتظامی و مسئولیت مدنی پزشک جراح و زمینه، کارکرد و هدفی که این نظام‌های مسئولیت در پی دستیابی به آن هستند می‌بینیم که هدف از تعقیب و رسیدگی مسئولیت انتظامی با مسئولیت‌های دیگر پزشک جراح تفاوت‌های اساسی دارد. هدف از بوجود آمدن محکومیت انتظامی صیانت از مقررات صنفی و گروهی حرفه پزشکی است و نهایتاً باعث تعالی حرفه و صنف خواهد شد و منافع مشترک حرفه پزشکی را تأمین خواهد کرد. در حالی که مسئولیت جبران خسارت بیمار توسط پزشک به مناسبت انجام فعل زینبار پزشک نسبت به بیمار می‌باشد و الزام وی به جبران خسارت بیمار را در پی دارد و حتی گاهی علاوه بر ضمانت اجراهای مدنی، قانونگذار برای حفظ ارزش‌هایی که در این‌گونه روابط وجود دارد ناچار ضمانت اجرای کیفری را نیز در نظر می‌گیرد تا نظم در جامعه برقرار و حفظ شود. تحقق مسئولیت کیفری منوط به وجود نصّ خاصی می‌باشد. در صورتی که هدف مسئولیت انتظامی صیانت از منافع عمومی جامعه و برقراری نظم یا جبران خسارت بیمار نبوده و رسالتی دیگر را دارا می‌باشد، پس هیچ‌گونه لزومی به اثبات محکومیت انتظامی پزشک جراح جهت جبران خسارت بیمار وجود ندارد. اگر بخواهیم رابطه سببیت بین مسئولیت انتظامی و مسئولیت جبران خسارت بیمار توسط پزشک جراح برقرار سازیم، مسئولیت انتظامی را از هدف و مبنای خود دور کرده و همچنین باعث لطمه به اصل قانونی بودن جرم و مجازات، حقوق جامعه پزشکی و مهم‌تر از آن حقوق بیمار خواهیم گشت.

نتیجه عمل مستند به وی به بیمار وارد شده می‌باشد. در حالی که هدف مسئولیت انتظامی، حمایت از حقوق صنفی می‌باشد نه جبران خسارت وارده به بیمار یا حفظ نظم عمومی و منافع جامعه. اگر بخواهیم با اختلاط مسئولیت مدنی و مسئولیت انتظامی، هدف آنها را تغییر داده و آنها را از هدف اصلی دور سازیم، باعث از بین بردن حد و مرزهای انواع مسئولیت‌ها شده و هرج و مرج و بی‌قانونی را رواج خواهیم داد، زیرا هر کدام از مسئولیت‌ها غرض و غایت خود را دارند. مثلاً در مسئولیت کیفری هدف و صیانت از نظم و پیشگیری از جرم و حفظ منافع عمومی و هدف از مسئولیت مدنی، جبران خسارات وارده به بیمار و هدف از مسئولیت انتظامی حمایت از حقوق صاحبان مشاغل پزشکی می‌باشد و این سه کاملاً از هم جدا می‌باشند. در مواد قانونی در مورد مسئولیت کیفری یا مدنی پزشک لزوم اثبات مسئولیت انتظامی پزشک بیان نشده است. مثلاً در ماده 496 قانون مجازات اسلامی 92 پزشک در معالجاتی که دستور انجام آنرا به مریض یا پرستار صادر می‌کند، در صورت تلف یا صدمه بدنی ضامن است. طبق این ماده مسئولیت کیفری پزشک مشخص می‌شود. در مسئولیت جبران خسارت بیمار طبق ماده 1 قانون مسئولیت مدنی: «هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد». در قانون سازمان نظام پزشکی وظایف یا اختیارات سازمان را با توجه به اهداف آن در بند «و» ماده 3 رسیدگی انتظامی به تخلفات صنفی و حرفه‌ای شاغلین حرفه پزشکی که عنوان جرایم عمومی را نداشته باشد و یا در بند «ز» قانون مذکور اظهار نظر کارشناسی در مورد جرایم پزشکی به عنوان مرجع رسمی به دادگاه‌ها و دادسرا ذکر نموده است. در واقع مسئولیت کیفری پلی است میان جرم و مجرم؛ یعنی عملی که جرم تلقی می‌شود باید به نحوی به یک شخص منتسب شود که این شخص همان مجرم است. در مورد مسئولیت کیفری، بیشتر ضرر و زیان متوجه جامعه است و در مسئولیت مدنی، ضرر و زیان متوجه یک شخص

Abstract:

Investigating the Relationship between Medical Trade Claims and Patient Compensation Claims

Ahmadifar R. P.hD^{}, Saboryan M.***

(Received: 28 March 2019 Accepted: 19 June 2019)

The responsibility of the surgeon to compensate the surgeon for the disease that has undergone surgery is one of the most controversial issues in the world of law and medicine that is of particular interest worldwide. Medical professionals are punished for seeing this dangerous specialist attractive, punishing important components. One of the responsibilities of physicians that occurs as a result of medical error is the responsibility of compensating the patient for surgery. Of course, there is no concern about this with liability insurance, but the principle of responsibility is considerable. One of the most neglected issues in the field of medical law is the relation between the doctor's conviction and his civil liability. Accordingly, the purpose of this study is to examine the legal and corporate responsibilities and their relationship with each other. We will also discuss the terms of the surgeon physicians liability, related legal materials, ways of proving the surgeons liability, and compare civil and law enforcement liability.

Key Words: Surgeon Physician, Type of Physician Responsibilities, Physician Liability Conditions

* *Assistant Professor of Law, Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, Malayer University, Malayer, Iran*

** *Master of Criminal law, Malayer, Iran*

References:

1. Baryklo, Alireza, Civil liability, Volume, 1393, Tehran, P 68
 2. Cyril, Algod (1391) Iranian Medical History, Forghani Translation, Baher, Amir Kabir Publishing, Civil law in the current legal order, Katouzian, Nasser, p 36
 3. Wikipedia.
 4. Najmabadi, Mohammad (1371).
 5. Katouzian, Naser, Legal Events, 1383, Tehran, Publishing Co., Publication Co.
 6. Mir Mohammad Sadeghi, Hossein, Crimes against Persons, 2014, Tehran, Iran.
 7. Ardebili, Law and Public Penalties, Tehran, 2014.
 8. Amid, Hasan, Tehran, Ashjae, 1389.
 9. Muhammad bin Qais al-Sheikh Mubarak, Medical rights and responsibilities in Islam, translation by Mohammad Abbasi, Legal Publishing, Printed Edition, 1998, p 56.
 10. Jafari Langrodi, Mohamad Jafar, Terminology Hoghogh, Tehran, 1392.
 11. Naeeni, Mohamad Hosyn, Qom, 1418.
 12. Hosyni Nejad, Hosyngholi, Masolit Madani, Tehran, 1370.
-